

Piotr Swacha*

Parlamentarne partie polityczne w Polsce wobec problemu zmiany klimatu w latach 2005–2019 (perspektywa sieci społecznych)¹

Parliamentary political parties in Poland
in the face of the climate change issue in the years 2005–2019
(perspective of social networks)

STUDIA I ANALIZY

Słowa kluczowe: ochrona klimatu, partie polityczne, programy, analiza sieci społecznych

Keywords: climate protection, political parties, manifestos, social network analysis

Abstrakt: Celem artykułu było określenie stosunku polskich parlamentarnych partii politycznych do problematyki zmiany klimatu w latach 2005–2019. Zastosowana w badaniu analiza sieci dyskursu pozwoliła zidentyfikować najczęściej współwystępujące koncepcje wyrażane przez poszczególne partie na przestrzeni ostatnich piętnastu lat, a także przedstawić „sieci afiliacji” między partiami. Postulaty dotyczące polityki klimatycznej zgłaszane przez polskie komitety wyborcze ulegały w analizowanym okresie stopniowej modyfikacji. Z biegiem czasu widoczna jest stopniowa konwergencja stanowisk pro-klimatycznych polskich partii parlamentarnych, a struktura stanowisk anty-klimatycznych staje się coraz mniej spójna. Nadal jednak widoczna jest różnica w podejściu do ochrony klimatu między partiami centrowymi i lewicowymi a tymi, które określają się jako prawicowe.

Abstract: The aim of the article was to define the attitude of Polish parliamentary political parties towards the issue of climate change in the years 2005–2019. Discourse Network Analysis, used in the study, allowed to identify the most frequently co-occurring concepts expressed by different parties over the past fifteen years, as well as, to present the affiliation networks between the parties. The postulates regarding climate policy proposed by

* ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-8178-4457>, dr hab., Katedra Socjologii, Instytut Nauk Socjologicznych i Pedagogiki, Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie. E-mail: piotr_swacha@sggw.edu.pl

¹ Artykuł jest rezultatem działania naukowego nr 2021/05/X/H55/01130 finansowanego przez Narodowe Centrum Nauki.

Polish election committees were gradually modified in the analyzed period. The gradual convergence of pro-climate positions of Polish parliamentary parties is visible over time, while the structure of anti-climate positions becoming less coherent. However, there is still a visible difference in the approach to climate protection between the centrist and left-wing parties and those identifying themselves as right-wing.

Wprowadzenie

Działania władz III Rzeczypospolitej, które można uznać za inicjujące politykę klimatyczną w Polsce sięgają 1991 roku, kiedy Sejm RP po raz pierwszy w dokumencie zatytułowanym „I polityka ekologiczna państwa” zawarł również cel redukcji emisji gazów cieplarnianych. Problematyka ochrony klimatu była również obecna w drugim dokumencie określającym strategię państwa w odniesieniu do problematyki ochrony środowiska². Przełomem w kształtowaniu polskiej strategii ochrony klimatu miał być przyjęty przez resort środowiska w 2003 roku dokument „Polityka klimatyczna Polski”, który – jak zauważa Zbigniew Karaczun – nie miał „przełożenia na praktykę oraz kierunki rozwoju gospodarczego”³. Zainteresowanie polskich władz, a zarazem zbiorowych aktorów życia politycznego problematyką klimatyczną było przede wszystkim wynikiem oddziaływania zewnętrznego – konieczności dostosowania polityk do zobowiązań podejmowanych na forum międzynarodowym. Intensyfikacja przywołanych działań nastąpiła po akcesji Polski do Unii Europejskiej (UE), która stawia ambitne cele w zakresie ochrony klimatu, próbując kreować rolę światowego lidera w przedmiotowym zakresie⁴.

Stanowiska zbiorowych aktorów życia politycznego są wyrażane w różny sposób – między innymi w czasie dyskusji parlamentarnych, poprzez proponowane projekty ustaw, podczas wypowiedzi przedstawicieli poszczególnych partii w mediach czy np. na oficjalnych witrynach internetowych ugrupowań politycznych. Analiza programów partyjnych ma jednak tę przewagę nad czerpaniem wiedzy o zamiarach politycznych partii z innych źródeł, że – jak zauważa Nicolas Schmid – manifesty „są regularnie publikowane, oficjalnie zatwierdzone i reprezen-

² Z. Karaczun, *Polska polityka klimatyczna. Próba analizy*, «Studia Biura Analiz Sejmowych» 2012, nr 1, s. 88–89.

³ Tamże, s. 90; Ministerstwo Ochrony Środowiska i Zasobów Naturalnych, *I polityka ekologiczna państwa*, Warszawa 1991; Ministerstwo Środowiska, *II polityka ekologiczna państwa*, Warszawa 2002.

⁴ W poprzednim stanie prawnym SN był uprawniony do opiniowania projektów ustaw i innych aktów normatywnych, na podstawie których orzekają i funkcjonują sądy, a także innych ustaw w zakresie, w którym uznawał to za celowe (ustawa o SN z 23.11.2002 r.), co czyniło kompetencje sądu w porównaniu z aktualną zdecydowanie szerszą.

tując kluczowe sygnały dla wyborców przed wyborami. Programy mogą ujawniać stanowiska partyjne jeszcze wyraźniej niż rezultaty polityki, które często są wynikiem kompromisów międzypartyjnych”⁵. Cezury czasowe badania można uzasadnić odnosząc się do przeobrażeń polskiej sceny politycznej, jak i koncepcji europeizacji partii politycznych. Wybory parlamentarne 2005 roku kończyły podział polskiej sceny politycznej określany mianem podziału postkomunistycznego⁶ i rozpoczynały etap, w którym o władzę skutecznie rywalizowały jako główne podmioty, dwa ugrupowania wywodzące się z nurtu postsolidarnościowego. Jednocześnie wybory 2005 roku były pierwszymi przeprowadzonymi po akcesji Polski do Unii Europejskiej. W związku z powyższym nasileniu uległ wpływ systemu oraz polityk UE na zbiorowych i indywidualnych aktorów życia politycznego w Polsce. Wynika to z założenia, że przywołana problematyka nie była obecna w agendzie partyjnej w Polsce przed akcesją do UE. Jest to sfera polityki w Polsce, którą należy uznać za wywołaną przez instytucje europejskie⁷.

Celem artykułu jest zidentyfikowanie stanowisk ugrupowań politycznych w danym czasie, wskazanie zbieżności oraz wzajemnych powiązań w zakresie polityki klimatycznej między nimi, przy zastosowaniu sieciowej analizy dyskursu (DNA) do badania treści programowych partii politycznych w wyznaczonych ramach czasowych.

Podstawy teoretyczne i pytania badawcze

Analiza sieci opiera się o matematyczne podstawy teorii grafów, statystyki, teorii prawdopodobieństwa oraz algebry macierzowej⁸. Cechą charakterystyczną DNA jest zwrócenie uwagi nie tyle na atrybuty indywidualne jednostek (w badanym przypadku partii oraz wyodrębnionych postulatów), co

⁵ N. Schmid, *A comparative and dynamic analysis of political party positions on energy technologies*, «Environmental Innovation and Societal Transitions» 2021, nr 39, s. 2011.

⁶ Czynniki wpływająca na erozję podziału postkomunistycznego w odniesieniu do polskiej sceny politycznej zob. więcej: M. Grabowska, *Podział postkomunistyczny do ponownego przeanalizowania. Teoria – historia – struktura społeczna*, «Studia Socjologiczno-Polityczne. Nowa Seria» 2021, nr 1, s. 87–114.

⁷ Przytoczona koncepcja europeizacji jest jedną z wielu obecnych w literaturze przedmiotu. W sposób klarowny i syntetyczny różne kierunki definiowania europeizacji przedstawia Anna Pacześniak, zob. więcej A. Pacześniak, *Europeizacja polskich partii politycznych*, Warszawa 2014, s. 15–20.

⁸ K. Faust, S. Wasserman, *Social Network Analysis. Methods and Applications*, Cambridge 2007, s. 15; DNA stanowi odmianę analizy sieci społecznych stosowanej w badaniach dyskursu. Zob. więcej: P. Leifeld, *Discourse Network Analysis. Policy Debates as Dynamic Networks*, [w:] J.N. Victor, A.H. Montgomery, M. Lubell (red.), *The Oxford Handbook of Political Networks*, Oxford 2018, s. 301–325.

na ich relacje⁹. Zastosowanie analizy sieci społecznych umożliwia stworzenie „mapy informacyjnej” (w postaci grafów) badanego środowiska, wyróżnienie potencjalnych „koalicji” i centralnych podmiotów w danej grupie, statystyczną prezentację całej struktury lub jej fragmentów¹⁰. Stwarza również możliwość określenia współwystępowania postulatów w danym okresie. W związku z powyższym celem nie jest analiza argumentacji przedstawianej przez partie polityczne, ani określenie miejsca badanej problematyki w stosunku do ogółu programu, co często występuje w klasycznej analizie treści, a odtworzenie struktury treści i próba całościowego, strukturalnego spojrzenia na występujące w programach postulaty dotyczące badanej sfery polityki. Zastosowanie DNA w badaniu stanowisk ugrupowań politycznych daje możliwość sformułowania wniosków, których nie można przedstawić na podstawie „klasycznej” analizy treści. Pierwszy z nich odnosi się do wzajemnych relacji między komitetami wyborczymi, identyfikowanych na podstawie współdzielenia wyrażanych postulatów. Po drugie DNA pozwala na czytelne zobrazowanie ewolucji poglądów klimatycznych komitetów wyborczych tworzonych przez to samo ugrupowanie (lub ugrupowania).

Przeprowadzenie badania, które określałoby stosunek polskich partii politycznych wobec kwestii ochrony klimatu wymaga stworzenia klucza kategoryzującego treści programowe, które odnoszą się do objętej analizą problematyki. Główne założenia polityki klimatycznej są jednoznaczne – zasadniczym celem prowadzącym do zmniejszenia oddziaływania człowieka na klimat jest redukcja emisji CO₂ do atmosfery¹¹. Działania podejmowane przez poszczególne państwa, które mają przynieść oczekiwany skutek mogą być zróżnicowane, co wynika z odmiennych uwarunkowań gospodarczych. Autorzy prac, które podejmują tematykę wdrażania polityki klimatycznej są zgodni, że istotna jest transformacja sektora energetycznego w stronę stworzenia systemu pozyskiwania energii ze źródeł niskoemisyjnych (w tym OZE), wprowadzenie mechanizmów energooszczędnych, promowanie technologii i rozwiązań ograniczających emisję CO₂ zarówno w przemyśle, jak i rolnictwie, podjęcie działań na rzecz adaptacji do zmian klimatu czy też dbanie o elementy przyrodnicze pochłaniające nadmierną emisję (np. lesistość). Schemat

⁹ B. Wellman, *Structural Analysis: From Method and Metaphor to Substance*, [w:] B. Wellman, S.D. Berkowitz (red.), *Social Structures: a Network Approach*, Nowy Jork 1988, s. 20.

¹⁰ C. Kadushin, *Understanding Social Networks. Theories, Concepts and Findings*, Oxford 2012, s. 6–12.

¹¹ Cel ten został zdefiniowany przez Ramową Konwencję Narodów Zjednoczonych w Sprawie Zmian Klimatu – zob. więcej: Yun Gao, Xiang Gao b, Xiaohua Zhang, *The 2°C Global Temperature Target and the Evolution of the Long-Term Goal of Addressing Climate Change – From the United Nations Framework Convention on Climate Change to the Paris Agreement*, «Engineering» 2017, t. 3, nr 2, s. 272–278.

kodowania treści, przyjęty w artykule, opierał się na założeniach teoretycznych polityki klimatycznej przedstawionych w pracach dotyczących zarówno Polski, jak i innych państw europejskich¹².

W skład korpusu badawczego włączono postulaty partii politycznych, których realizacja oznaczałaby podjęcie działań wpływających na klimat. Poszczególne postulaty można przypisać do jednej z czterech głównych kategorii, według skutków, które będą generowały dla klimatu oraz na podstawie intencji ich twórców. W ten sposób możemy wyróżnić zapowiadane działania:

- 1) mitygacyjne (postulaty działań, które bezpośrednio wpłyną na ochronę klimatu);
- 2) adaptacyjne (postulaty, które pozwalają dostosować się do zmiany klimatu; łagodzą negatywny wpływ skutków zmiany klimatu na jakość ludzkiego życia; ograniczają zagrożenia wynikające ze skutków zmiany klimatu);
- 3) działania otwarcie (celowo) wymierzone w mitygację zmian klimatycznych (negujące zmianę klimatu, wpływ człowieka na zmianę klimatu, sens podejmowanych działań oraz przeciwne wdrożeniu głównych działań mitygacyjnych);
- 4) działania pobocznie wymierzone w mitygację zmian klimatycznych (ich intencja i argumentacja nie są antyklimatyczne; są to postulaty dotyczące różnych sfer życia społecznego i gospodarczego, które nie uwzględniają faktu działania określonego czynnika na zmianę klimatu).

W analizie programów nie ograniczono się do treści bezpośrednio zapowiadających podjęcie (lub zaniechanie) działań z obszaru polityki klimatycznej (wskazujących na to, że celem jest np. ograniczenie emisji CO₂ lub np. odrzucenie założeń europejskiej polityki klimatycznej). Pod uwagę wzięto ogół treści programowych, również tych części manifestów, które nie odnosiły się

¹² S. Mrozowska, J.A. Wendt, K. Tomaszewski, *The Challenges of Poland's Energy Transition*, «Energies» 2021, vol. 14; E. Kochanek, *Evaluation of Energy Transition Scenarios in Poland*, «Energies» 2021, vol. 14; R. Kamprowski, *Polityka energetyczna w programach największych polskich partii politycznych w wyborach parlamentarnych w 2019 roku*, «Środkowo-europejskie Studia Polityczne» 2021, nr 1, s. 9–31; D. Hessa, M. Renner, *Conservative political parties and energy transitions in Europe: Opposition to climate mitigation policies*, «Renewable and Sustainable Energy Reviews» 2019, vol. 104, s. 419–428; S. Ghinoia, R. De Vita, F. Silvestri, *Local policymakers' attitudes towards climate change: A multi-method case study*, «Social Networks» 2021, September; S. Četković, Ch. Hagemann, *Changing climate for populists? Examining the influence of radical-right political parties on low-carbon energy transitions in Western Europe*, «Energy Research & Social Science» 2020, vol. 66; Z. Papp, *Environmental attitudes, environmental problems and party choice. A large-N comparative study*, «Political Geography» 2022, vol. 97, nr 2; N. Schmid, *A comparative and dynamic analysis of political party positions on energy technologies*, «Environmental Innovation and Societal Transitions» 2021, vol. 39; D.J. Hess, M. Renner, *Conservative political parties and energy transitions in Europe: Opposition to climate mitigation policies*, «Renewable and Sustainable Energy Reviews» 2019, vol. 104.

do polityki klimatycznej lub energetycznej. Istotne było wyróżnienie, które z proponowanych działań w różnych sferach (gospodarczej, transportowej, mieszkaniowej itp.) miałyby potencjalny wpływ na klimat – ich wdrożenie będzie oddziaływało na klimat jako efekt uboczny. W celu wyodrębnienia wyróżnionych kategorii stworzony został klucz kategoryzacyjny zawierający rozłączne podkategorie (załącznik nr 1). Jednostką analizy jest quasi-zdanie rozumiane jako jedna wypowiedź (w jednym zdaniu mogą się znaleźć odniesienia do różnych kwestii). Po zakodowaniu danych (występowanie lub nie danej kwestii w programie kolejnego komitetu wyborczego) uzyskano materiał umożliwiający stworzenie sieci dwu-modalnych. Następnie dane zostały przekształcone w dane jedno-modalne (wpisane w macierz kwadratową typu $M \times M$), co umożliwiło przeprowadzenie analizy bezpośrednich relacji między komitetami oraz powiązań poszczególnych kwestii.

Pytania badawcze oscylują wokół kwestii związanych ze zmianą podejścia polskich parlamentarnych partii politycznych do problematyki polityki klimatycznej: Na ile w badanym okresie nastąpiła ewolucja poglądów na objęte analizą treści? Czy przeważać będą powiązania poszczególnych nurtów politycznych poprzez kwestie pro- czy anty-klimatyczne? Jakie istnieją „przepływy” poglądów pomiędzy ugrupowaniami identyfikującymi się jako przynależące do odmiennych rodzin partyjnych?¹³ W badaniu sformułowano następujące hipotezy, które następnie podlegały weryfikacji na podstawie zastosowania miar DNA:

- Parlamentarne partie polityczne będą częściej podzielały postulaty pro-klimatyczne niż anty-klimatyczne, co będzie wynikiem coraz większego zaangażowania w sieć pro-klimatyczną ugrupowań centrowych i prawicowych. Równocześnie sieć postulatów anty-klimatycznych będzie ulegała stopniowej dekompozycji (siła powiązań między ugrupowaniami na podstawie współpodziałania poglądów wymierzonych w ochronę klimatu będzie z wyborów na wybory słabła).
- Stopniowej ewolucji będą ulegały postulaty przedstawiane przez komitety wyborcze formowane przez te same partie, ale nie dojdzie do radykalnej zmiany w poglądach w badanym obszarze, z wyborów na wybory.
- Komitety wyborcze będą bardziej skłonne do „przejmowania” po raz pierwszy formułowanych postulatów dotyczących polityki klimatycznej od komitetów, które można zaliczyć do ich rodzin ideologicznych.

¹³ Podstawą sformułowania pytań badawczych były wyniki analiz wskazujących, że europejskie ugrupowania prawicowe są bardziej skłonne do negocjowania potrzeby prowadzenia polityki ochrony klimatu, a działania mitygacyjne zmianę klimatu są na ogół domeną ugrupowań lewicowych: D.J. Hess, M. Renner, *Conservative political parties and energy transitions in Europe: Opposition to climate mitigation policies*, «Renewable and Sustainable Energy Reviews» 2019, vol. 104, s. 427.

Wyniki analizy

DNA można zastosować do zobrazowania i analizy statystycznej kilku typów relacji. Pierwszy – najbardziej oczywisty z punktu widzenia tematu badania – to powiązania pomiędzy partiami, a określonymi kategoriami stanowisk politycznych. Drugi to relacje między partiami politycznymi. W tym przypadku za powiązanie uważa się przedstawienie tego samego postulatu przez różne komitety wyborcze w programach przedwyborczych. Pozwala to na zbudowanie mapy relacji między poszczególnymi ugrupowaniami. W badaniu uwzględnione zostaną komitety wyborcze, które w danym roku wyborczym ogłaszały swój program oraz uzyskały mandaty sejmowe¹⁴. W celu wskazania różnic między podejściem do problematyki klimatycznej komitetów utworzonych na podstawie jednej partii, zostaną one przedstawione jako oddzielne jednostki (np. PO 2007, PO 2011 itp.). Pozwoli to na stworzenie „mapy” zmian również w ramach tych samych sił politycznych (ewolucji poglądów w czasie). Interesującym poznawczo działaniem jest również odtworzenie „powiązań” pomiędzy postulatami, bez oznaczania jakie partie dane postulaty prezentowały. Umożliwi to statystyczną analizę współwystępowania poszczególnych stanowisk w programach ogłaszanych w danym roku wyborczym, co finalnie pozwoli na stworzenie „mapy” ewolucji występowania w dyskursie politycznym kwestii związanych z polityką klimatyczną (w latach 2005–2019).

Pierwszy typ relacji (partia – wyrażone stanowisko) tworzy tzw. sieć dwu-modalną, z uwagi na fakt, że jednostki pomiędzy którymi występuje powiązanie należą do dwóch odrębnych kategorii (obiekt – partia i obiekt – stanowisko). Po wykluczeniu pośredniczenia w relacji poprzez stanowisko tworzone są bezpośrednio powiązania pomiędzy partiami (obiektami są komitety wyborcze z poszczególnych lat) oraz bezpośrednio powiązania pomiędzy stanowiskami – po wykluczeniu partii jako pośredników (obiektami są odrębne stanowiska). W ten sposób utworzone zostały tzw. sieci jedno-modalne¹⁵.

Po zakodowaniu treści wyróżniono łącznie 193 postulaty przedstawione przez komitety wyborcze, które zostały zakwalifikowane do podkategorii klucza kategoryzacyjnego¹⁶. W podkategoriach zaliczonych do kategorii działań mitygacyjnych określono 111 postulatów, w ramach działań adaptacyjnych – 19,

¹⁴ Ligę Polskich Rodzin (LPR), Prawo i Sprawiedliwość (PiS), Platformę Obywatelską (PO), Sojusz Lewicy Demokratycznej (SLD), Samoobronę RP (Samoobrona), Polskie Stronnictwo Ludowe (PSL), Lewicę i Demokratów (LiD), Ruch Palikota (RP), Kukiz`15 (Kukiz), Nowoczesną (.N), Koalicję Obywatelską (KO), Polskie Stronnictwo Ludowe – Koalicję Polską (PSL-KP), Konfederację Wolność i Niepodległość (Konfederacja).

¹⁵ K. Faust, S. Wasserman, *Social Network Analysis...*, s. 35.

¹⁶ W sieci dwu-modalnej nie wyróżniano wartości, postulat w danej podkategorii występował lub nie. Nie jest istotne czy był on w programie z danego roku wypowiedziany

w odniesieniu do działań otwarcie (celowo) wymierzonych w zapobieganie zmianom klimatycznym – 19, natomiast w ramach postulatów, które pobocznie (nieintencjonalnie) szkodziłyby ochronie klimatu – 44. W programach komitetów wyborczych nie występowały kwestie, które byłyby popierane w całym badanym okresie przez wszystkie podmioty. Najczęściej występujący postulat z grupy „mitygacyjnych” dotyczył potrzeby rozwijania OZE (występował w programach partyjnych siedemnastokrotnie). Ponad dziesięciokrotnie w przywołanej kategorii występowały propozycje zadbania o „efektywność energetyczną” (11), „zalesianie” (12) oraz argumenty na podjęcie działań w zakresie ograniczenia emisyjności rolnictwa (12 – dalej „rolnictwo”). Wszystkie cztery wyżej wymienione kwestie występowały w przynajmniej jednym programie w każdym roku wyborczym, co oznacza wcześniejsze dostrzeżenie przywołanych zagadnień i konsekwencje polskiej sceny partyjnej w ich promowaniu.

Pośród działań adaptacyjnych polskie partie polityczne najczęściej przytaczały konieczność zadbania o retencje wody (12 – dalej „retencja”), tym samym zauważając problem polskich zasobów wody. Trzykrotnie rzadziej zwracano uwagę na potrzebę tworzenia „infrastruktury błękitno-zielonej”, a sześciokrotnie rzadziej na konieczność „ograniczenia oddziaływania wysp ciepła”. Oba wymienione zagadnienia wystąpiły w manifestach wyborczych w ostatnich latach. Pierwsze z przytoczonych – po raz pierwszy w 2011 (PO), drugie w 2019 roku (PiS; KO). Tylko jedno ugrupowanie postulowało w programie wyborczym wprowadzenie „edukacji klimatycznej” (Lewica 2019)¹⁷.

Z uwagi na mix energetyczny Polski, jedną z najbardziej problematycznych kwestii, posiadających najszerze implikacje gospodarcze oraz budzącą w polskiej debacie publicznej najwięcej kontrowersji, jest spalanie węgla. Postulat „dalszego wykorzystania węgla” w produkcji energii występował w programach partyjnych dziesięciokrotnie. W odniesieniu do całego badanego okresu, był on również jedynym z kategorii „otwarcie wymierzonych” w mitygację, który był przytaczany przez przynajmniej jeden komitet w każdym roku wyborczym. W ostatnich wyborach był on jednak formułowany jedynie przez ugrupowania identyfikujące się jako prawicowe (Konfederacja; PiS). Cztery lata wcześniej, oprócz ugrupowania kierowanego przez Jarosława Kaczyńskiego, dalsze wykorzystanie węgla w energetyce deklarowały PO oraz Nowoczesna. Po raz ostatni omawiany postulat został przytoczony przez PSL w 2011 roku, a przez środowisko lewicowe w 2007 roku. Jedynie KO oraz Lewica (w 2019 roku) cał-

raz czy częściej. W sieciach jedno-modalnych wartość występuje, jako częstotliwość powiązania między komitetami lub pomiędzy postulatami.

¹⁷ W programach partyjnych występował postulat wprowadzenia/rozszerzenia edukacji ekologicznej, ale tego typu stanowisk nie uwzględniano. Odnoszą się one do ogólnej edukacji pro-środowiskowej, a nie stricte dotyczącej ochrony klimatu.

kowicie zmieniły swoje zdanie deklarując przed ostatnimi wyborami poparcie dla odejścia od spalania węgla.

W 2019 roku PiS oraz Konfederacja przedstawiały postulat „osłabienia/wypowiedzenia umów międzynarodowych” zobowiązujących Polskę do ograniczenia emisji CO₂. We wcześniejszych latach przywołane działanie było także postulowane przez PSL, Kukiz`15 (w 2015 roku), oraz dwukrotnie przez PiS (2011; 2015). Stwierdzenia, które negowały wpływ człowieka na zmianę klimatu zamieściły w swoich manifestach dwa komitety – PiS 2011 oraz Kukiz`15. Ponadto środowisko polityczne kierowane przez Pawła Kukiza jako jedyne w manifestcie wyborczym zanegowało celowość podejmowania wysiłków na rzecz ochrony klimatu, argumentując to brakiem takich działań w państwach Azji i Ameryki.

W ramach kategorii postulatów, które nie są bezpośrednio, argumentacyjnie wymierzone w mitygację zmian klimatu, ale których wdrożenie – według klimatologów – wpływałoby negatywnie na klimat, najczęściej przywoływane były zagadnienia związane z budową „nowej infrastruktury transportowej” (13), „wsparcie dla branży motoryzacyjnej, lotniczej i morskiej” (9) oraz „wsparcie dla przemysłów energochłonnych” (8). Największe natężenie dwóch najczęściej postulowanych w tej kategorii kwestii występowało przed wyborami 2005, 2011 i 2015 roku, gdy w Polsce odnotowywano największy przyrost infrastruktury transportowej.

Analiza sieci dwu-modalnej umożliwia nie tylko wyróżnienie podmiotów o największej liczbie powiązań, ale również tych, które najczęściej wiązały różne postulaty. Największy stopień¹⁸ w sieci uwzględniającej postulaty wszystkich komitetów z lat 2005–2019 posiada PiS 2019 (stopień równy 20). O trzy mniej relacje posiada KO 2019, przy czym przywołane ugrupowanie charakteryzuje się wyższą wartością pośredniczenia, co oznacza, że przedstawiło więcej postulatów nie podzielanych przez inne komitety¹⁹. Ogółem dwa wymienione ugrupowania są najbardziej aktywne w formułowaniu postulatów, w różny sposób wpływających na politykę klimatyczną. Jej wymowę – pro, lub anty-klimatyczną można wyróżnić na podstawie rozdzielenia sieci na zawierającą kwestie mitygacyjne i adaptacyjne oraz celowo i „pobocznie” wymierzone w ochronę klimatu.

W sieci kwestii pro-klimatycznych najwyższy stopień ma PiS 2019 (14 relacji), następnie KO 2019 (13) oraz PSL/KP 2019 i PO 2011 (po 10). W przy-

¹⁸ Stopień (*degree*) – jest to liczba relacji, które dany podmiot ma z innymi. Omawiana miara opiera się na założeniu, że centralnie położonym węzłem w sieci jest ten, który posiada najwięcej bezpośrednich związków z innymi; K. Faust, S. Wasserman, *Social Network Analysis...*, s. 178.

¹⁹ Pośredniczenie (*betweenness centrality*) – miara wskazująca w jakim stopniu dany aktor sieci „zapożycza” wzajemne relacje pomiędzy różnymi węzłami w ich najkrótszym możliwym powiązaniu; D. Batorski, M. Zdziarski, *Analiza sieciowa i jej zastosowanie w badaniach organizacji i zarządzania*, «Problemy Zarządzania» 2009, nr 4, s. 157–184.

padku pośredniości KO 2019 charakteryzuje się wartościami wyższymi niż PiS 2019 oraz Lewica 2019. Powiązań z kwestiami pro-klimatycznymi nie mają: PiS 2005, SLD 2005, Ruch Palikota 2011, Kukiz`15.

Odmienne kształtuje się sieć anty-klimatyczna – spośród komitetów wyborczych najwyższy stopień posiada PiS 2011 (8), PiS 2015 (7), PiS 2019 (6), platformy wyborcze stworzone przez przywołane ugrupowanie charakteryzują się również najwyższą pośredniością (dwa najwyższe wartości PiS 2011 i PiS 2015, trzecia wartość KO 2019). Istotna pozycja komitetów PiS w obu sieciach świadczy o konsekwencji tej partii w formułowaniu zarówno postulatów pro-, jak i anty-klimatycznych. Biorąc pod uwagę zmianę w czasie przywołane ugrupowanie zmniejszyło swoje zaangażowanie w sieć postulatów anty-klimatycznych zwiększając swoją rolę w strukturze utworzonej na podstawie wyróżnienia kwestii pro-klimatycznych. Partia kierowana przez Jarosława Kaczyńskiego odstąpiła od negacji wpływu działalności człowieka na zmianę klimatu, jednak w 2019 roku nie zmieniła swojego stosunku do spalania węgla oraz polityki klimatycznej UE.

Środowisko PO również zaznaczyło swoją obecność w sieci postulatów anty-klimatycznych, przy czym w obszarze proponowanych działań bezpośrednio wymierzonych w ochronę klimatu, nigdy nie wyszło poza poparcie wykorzystania węgla w energetyce. W związku z powyższym obecność stanowisk środowiska PO w sieci anty-klimatycznej wynika przede wszystkim z aktywności w zakresie wyrażania poparcia wobec działań, które pobocznie wpływają na zmianę klimatu. Można założyć, że chęć dostosowania projektowanej przez PO polityki do wymogów ochrony klimatu jest większa niż w przypadku PiS, ale nie jest kompletna. Inne ze środowisk politycznych obecnych w Sejmie w całym objętym badaniem okresie tj. PSL również dokonywało zmian w postrzeganiu kwestii wpływających na klimat. W przypadku ludowców widoczne jest stopniowe zwiększanie liczby postulatów pro-klimatycznych (od 4 w 2005 roku do 10 w 2019) oraz niewielką w porównaniu do innych ugrupowań liczbę wypowiedzi, które można zakwalifikować do kategorii niesprzeczających ochronie klimatu (2 w 2015 roku i 2 w 2019 roku). Od 2015 roku PSL nie wyraża poparcia wobec wykorzystania węgla w energetyce, ale też nie deklaruje, że będzie działało na rzecz wykluczenia tego surowca z polskiego mixu energetycznego.

W 2019 roku, gdy częstotliwość występowania w programach komitetów wyborczych kwestii związanych z polityką klimatyczną była największa, jedynym środowiskiem popierającym najczęściej występujące w programach postulaty pro-klimatyczne oraz postulującą odejście od spalania węgla, a przy tym nie wyrażającym poparcia dla działań anty-klimatycznych, była Lewica. Za komitet posiadający program o rysie stricte anty-klimatycznym uznać należy

Kukiz`15, które bezpośrednio poparło 3 z 4 kwestii wymierzonych w ochronę klimatu, nie postulując żadnych rozwiązań z grupy pro-klimatycznych. Stanowisko nieprzychylnie polityce klimatycznej UE oraz zakładające dalsze wykorzystanie węgla w energetyce wyrażała w 2019 roku Konfederacja, która w sieci relacji pro-klimatycznych znajduje się z uwagi na poparcie energetyki jądrowej.

Perspektywa sieciowa zakłada analizę występowania zagadnień z punktu widzenia ich wzajemnych relacji. W związku z powyższym zdecydowano się na przekształcenie sieci dwu-modalnej (powiązanie komitet – stanowisko) w jednomodalną (relacja komitet – komitet), co pozwoli na określenie potencjalnych „koalicji” wokół konkretnych zagadnień. W celu analizy ewolucji współwystępowania kwestii pro i anti-klimatycznych w programach wszystkich objętych badaniem komitetów można dokonać porównania podstawowych cech sieci z poszczególnych lat. W tabeli 1 zaprezentowano cechy sieci zawierających kategorie mitygacyjne i adaptacyjne (tzw. sieć pro-klimatyczna).

Tabela 1. Cechy sieci pro-klimatycznych w poszczególnych latach wyborczych

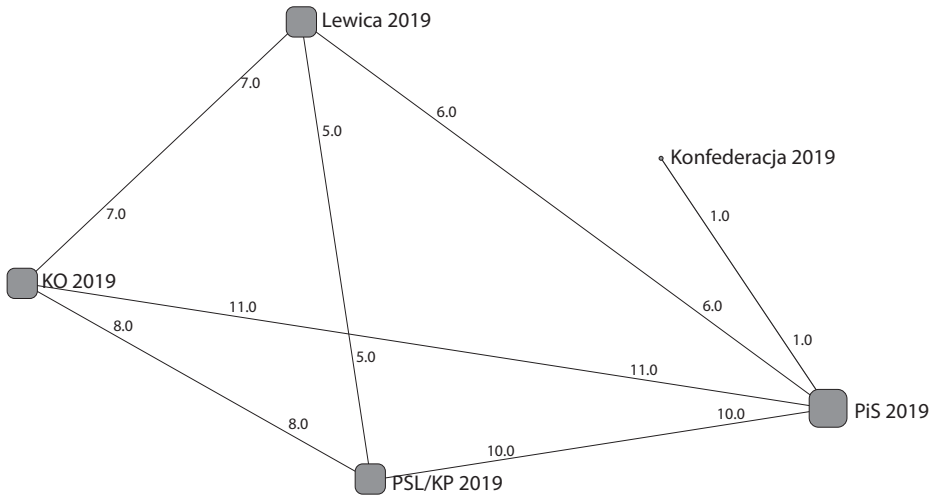
Wskaźnik	Programy z lat				
	2005	2007	2011	2015	2019
Liczba podmiotów	6	4	5	5	5
Liczba relacji	12	8	12	12	14
Gęstość sieci	0,4	0,67	0,6	0,6	0,7
Średni stopień	2	2	2,4	2,4	2,8
Komponenty	3	1	2	2	1

Źródło: opracowanie własne przy zastosowaniu programu UCINET.

Ogółem, w całym badanym okresie, miary opisujące sieć pro-klimatyczną wskazują na widoczny trend zbliżania się stanowisk ugrupowań tworzących komitety wyborcze. Drobne wahanie w zakresie części wskaźników obserwowalne jest w odniesieniu do 2007 roku, jednak należy zwrócić uwagę na fakt występowania w przywołanym roku mniejszej liczby podmiotów w sieci. Identyczna liczba, choć w pewnym stopniu różnych sił politycznych była uwzględniana w latach 2011, 2015 i 2019. W okresie między wyborami 2015 a 2019 roku wzrosła liczba podzielanych przez komitety treści, zwiększyła się gęstość sieci²⁰ oraz średni stopień. W 2019 sieć posiadała jeden komponent, co oznacza, że wszystkie ugrupowania były w jakiś sposób powiązane ze sobą, choć nie wszystkie bezpośrednio. Schemat relacji pomiędzy komitetami z 2019 roku, uwzględniający częstotliwość powiązań przedstawiono na grafie 1.

²⁰ Gęstość sieci (*density*) – to całkowita liczba powiązań podzielona przez całkowitą liczbę możliwych powiązań; K. Faust, S. Wasserman, *Social Network Analysis...*, s. 101.

Graf 1. Powiązania komitetów wyborczych w 2019 roku poprzez kwestie pro-klimatyczne



Źródło: opracowanie własne przy zastosowaniu programu NetDraw.

Przed wyborami 2019 roku najsilniej powiązaną grupą wyodrębnioną na podstawie współdzielenia przez komitety wyborcze poglądów na sprawy mitygacyjne i adaptacyjne były KO, PiS i PSL/KP²¹. Osiem kwestii łączyło wszystkie wymienione trzy komitety (tzn. każdy z tych postulatów był w 2019 roku obecny w programach partyjnych trzech wymienionych sił politycznych). Były to: „ograniczenie emisji CO₂”, „rozwój OZE”, „efektywność energetyczna”, „transfer technologii”, „transport zbiorowy”, „rolnictwo”, „programy prosumenckie” i „retencja”. W omawianej sieci nie ma innej grupy postulatów popieranym przez wszystkie trzy najsilniej powiązane ugrupowania. Nie ma również żadnej innej kwestii, która byłaby współwyrażana przez trzy jakiegokolwiek ugrupowania z tej sieci. Konfederacja jest częścią sieci, ale stanowi jej peryferia, posiada zaledwie jeden związek z jednym z ugrupowań.

Cechy sieci uwzględniających jedynie kategorie anty-klimatyczne przedstawiono w tabeli 2.

²¹ Wymienione komitety można uznać za sub-strukturę sieci o charakterze triady. Jak zaznaczają R. Hanneman i Mark Riddle „rozpowszechnienie różnych typów triad w populacjach było podstawą socjometrii i analizy sieci społecznych”. Wyróżnienie triad stanowi również podstawę określenia innych miar wskazujących na silniej powiązane elementy sieci. W badanym przypadku, w sieci o niewielkiej liczbie podmiotów samo wskazanie najsilniej możliwie powiązanych triad prawidłowo określa mocniej powiązane elementy sieci. Na temat triad zob. więcej: R. Hanneman, M. Riddle, *Introduction to social network methods*, http://faculty.ucr.edu/~hanneman/nettext/Introduction_to_Social_Network_Methods.pdf (15.11.2022).

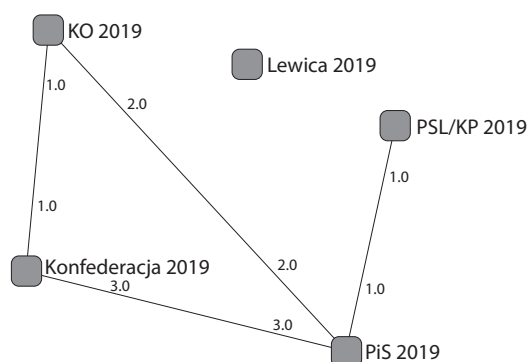
Tabela 2. Cechy sieci anty-klimatycznych w poszczególnych latach wyborczych

Wskaźnik	Programy z lat				
	2005	2007	2011	2015	2019
Liczba podmiotów	6	4	5	5	5
Liczba relacji	2	6	10	14	8
Gęstość sieci	0,07	0,5	0,5	0,7	0,4
Średni stopień	0,3	1,5	2	2,8	1,6
Komponenty	5	2	2	1	2

Źródło: opracowanie własne przy zastosowaniu programu UCiNET.

Uzyskane dane wskazują, że w 2005 roku w minimalnym stopniu komitety partyjne podzielały postulaty uznawane za anty-klimatyczne. Przed kolejnymi trzema wyborami zakres zgodności w ich formułowaniu był większy, najwyższe wartości osiągnął w 2015 roku. Był to jedyny rok, gdy w sieci znajdował się jeden komponent. Cztery lata później liczba relacji między podmiotami, gęstość sieci oraz średni stopień były już znacząco mniejsze. Wpłynęła na to ewolucja środowiska PO oraz brak samodzielnego startu Kukiz`15 w wyborach parlamentarnych²². W 2019 roku w porównaniu do 2011 i 2015 zmniejszyła się również liczba postulatów anty-klimatycznych. Szczegółowe dane przedstawiono na grafie 2.

Graf przedstawia najsilniej powiązane elementy sieci. W kwestii powiązań poprzez postulaty uznawane za negatywnie wpływające na klimat najczęściej zdanie podzielają PiS oraz Konfederacja („wypowiedzenie/ostabiane regulacji

Graf 2. Powiązania komitetów wyborczych z 2019 roku poprzez kwestie anty-klimatyczne

Źródło: opracowanie własne przy zastosowaniu programu NetDraw.

²² Kandydaci Kukiz`15 ubiegali się o mandaty startując z list PSL/KP.

międzynarodowych”; „dalsze wykorzystanie węgla”; „dopłaty do paliw silnikowych”), w tym dwa w obszarze kategorii bezpośrednio skierowanych przeciwko polityce ochrony klimatu (dwa pierwsze wśród wymienionych). Pomiędzy PiS a KO występuje zgodność w odniesieniu do dwóch kwestii (w obu przypadkach są one zaliczone do wywołujących negatywne skutki dla klimatu, ale nie bezpośrednio wymierzonych w politykę klimatyczną – „dopłaty do paliw silnikowych”; „budowa nowej infrastruktury transportowej”). Jedyna triada, która wiąże trzy ugrupowania poprzez te same kwestie opiera się na powiązaniu wynikającym z podzielenia jednego postulatu z kategorii nieintencjonalnie wymierzonych w politykę ochrony klimatu („dopłaty do paliw silnikowych”).

W badanym okresie widoczny jest trend stopniowej rezygnacji z formułowania przez komitety wyborcze retoryki anty-klimatycznej. O ile sieć ograniczona do jedynie relacji opartych o współpodzielenie w programach z 2019 roku postulatów mitygacyjnych nadal wiązałaby wszystkie ugrupowania, tak złożona z tylko bezpośrednio negujących założenia polityki ochrony klimatu łączyłaby zaledwie dwa komitety.

Analiza sieciowa stwarza również możliwość określenia ewolucji poglądów komitetów na kwestie klimatyczne tworzonych przez określone partie polityczne. W tym przypadku można uwzględnić cztery środowiska polityczne, które w badanym okresie, w trzech przypadkach – czterokrotnie, a w jednym – trzykrotnie wprowadzały swoich reprezentantów do Sejmu. Określenie powiązań między komitetami w ramach środowiska politycznego pozwala na zwrócenie uwagi na częstotliwość powielania określonych postulatów, zarówno w odniesieniu do ich ogółu, jak i z podziałem na pro- i anty-klimatyczne. Szczegółowe dane zawarto w tabeli 3.

W przypadku wszystkich objętych analizą partii, sieci obejmujące ogół postulatów zawsze składają się z jednego komponentu, co oznacza, że istnieje powiązanie między wszystkimi komitetami w ramach każdego środowiska politycznego. Struktura, w której każdy komitet (z każdego roku wyborczego) jest powiązany z każdym przynajmniej jedną kwestią występuje w przypadku PiS oraz PSL, co wskazuje na większą stabilizację poglądów tych ugrupowań. Nawet jeśli dokonywały one zmiany to nigdy na tyle radykalnej, aby w każdym roku wyborczym nie ponowić przynajmniej jednej kwestii. W przypadku PiS dotyczy to jednak również liczby komponentów w sieci anty-klimatycznej, podczas gdy w odniesieniu jedynie do postulatów mitygacyjnych i adaptacyjnych izolowany będzie komitet z 2005 roku. PSL natomiast posiada unikalne cechy w przypadku struktury, którą tworzą postulaty rozpoznawane jako anty-klimatyczne – liczba komponentów takiej sieci jest równa liczbie komitetów (z kolejnych lat), co oznacza, że ludowcy nie ponawiali żadnego z postulatów wymierzonych w ochronę klimatu, ich propozycje były w każdym roku

Tabela 3. Powiązania między komitetami w ramach środowiska politycznego oparte o postulaty pro- i anty-klimatyczne

Środowisko polityczne	Liczba komponentów ogółem	Wartość powiązań ogółem	Liczba komponentów w sieci pro-klimatycznej	Liczba komponentów w sieci anty-klimatycznej	Komitety tworzące najsilniejszą triadę (wartość triady)	
					Kwestie pro-klimatyczne	Kwestie anty-klimatyczne
PO	1	40	1	2	2011; 2015; 2019 (20)	Trzy równorzędne triady (6)
PiS	1	35	2	1	2011; 2015; 2019 (14)	2011; 2015; 2019 (17)
PSL	1	30	1	5	2011; 2015; 2019 (12)	0
SLD	1	16	2	2	2011; 2015; 2019 (14)	2005; 2007; 2019 (4)

Źródło: opracowanie własne w programie UCINET.

unikalne (polityka anty-klimatyczna PSL nie była spójna). Najsilniej powiązanymi elementami sieci (najsilniejsze triady) pro-klimatycznych były w odniesieniu do każdego środowiska politycznego postulaty z lat 2011–2015–2019, co oznacza, że koncepcje z tego obszaru tematycznego stabilizowały się w czasie. Inna struktura występuje w odniesieniu do polityki anty-klimatycznej, w której jedynie poglądy przedstawiane przez PiS można uznać za stabilizujące się w ostatnich latach. Liczba komponentów w tym obszarze koncepcji politycznych PO oraz SLD, jak również komitety tworzące triady, wskazują na wystąpienie mniejszej spójności (zmian) w ostatnich latach (potwierdza to zmianę postulowanej polityki anty-klimatycznej).

Analiza sieciowa daje również możliwość określenia, które komitety mogły potencjalnie wpływać na inne w sferze podejmowanej tematyki odnoszącej się do polityki klimatycznej. Aby ustalić sposób rozprzestrzeniania się idei w sieci i jej przejmowanie przez kolejne podmioty należy zmodyfikować zapis matrycy kwadratowej komitet x komitet w taki sposób, aby relacja miała charakter ukierunkowany i wychodziła od komitetu, który daną kwestię poruszył jako pierwszy chronologicznie. W sieci odnotowano pierwsze wystąpienie danej kwestii w poszczególnych środowiskach politycznych tzn. jeśli np. w programie PO w 2005 roku wystąpił po raz pierwszy postulat ograniczenia emisji z rolnictwa, a następnie przytoczyło go PiS w 2007 roku i kolejnych latach, to

odnotowuje się jedynie relacje kierunkową PO 2005 – PiS 2007, ponieważ to wtedy dana kwestia została potencjalnie zaczerpnięta z programu innej partii (po raz pierwszy pojawiła się w programie kolejnego środowiska politycznego). W relacji ukierunkowanej możliwe jest określenie „stopnia wyjść” (ile razy dany komitet potencjalnie „zainspirował”) oraz „stopnia przyjęć” (ile razy był inspirowany przez inny). Założono, że zapożyczenie kwestii mogło mieć miejsce z wyborów na wybory, czyli jeżeli np. dany postulat pojawił się w programie jednej partii w 2005 roku, a innej w 2007 to taką relację odnotowano. Jeśli była między tymi zdarzeniami dłuższa przerwa niż jednego cyklu wyborczego to jej nie uwzględniano. Dane dotyczące postulatów mitygacyjnych oraz adaptacyjnych zaprezentowano w tabeli 4.

Tabela 4. Potencjalna absorpcja postulatów pro-klimatycznych z wyborów na wybory

Komitet	Liczba i nazwa ugrupowań, które w kolejnych wyborach podjęły kwestię	Stopień wyjść	Stopień przyjęć	Liczba i nazwa ugrupowań, które powtórzyły kwestie
PO 2005	1 (PiS)	1	X	X
PiS 2005	0	0	X	X
PSL 2005	2 (PiS; PO)	2	X	X
Samobrona 2005	3 (PiS; PO; LiD)	4	X	X
LPR 2005	3 (PiS; PO; LiD x2)	4	X	X
SLD 2005	0	0	X	X
LiD 2007	3 (PiS x2; PSL x2; PO x3)	7	4	(Samobrona x2; LPR x2)
PiS 2007	3 (SLD x2; PO x2; PSL)	5	4	(PO; PSL; LPR; Samobrona)
PO 2007	1 (PiS)	1	3	(PSL; LPR; Samobrona)
PSL 2007	0	0	0	0
Ruch Palikota 2011	0	0	0	0
PiS 2011	2 (PO; Nowoczesna x2)	3	3	(PO; LiD x2)
PO 2011	2 (PSL; Nowoczesna x2)	3	5	(PiS x2; LiD x3)
PSL 2011	1 (Nowoczesna)	1	3	(PiS; LiD x2)
SLD 2011	2 (PSL; Nowoczesna)	2	3	(PiS x2)
Kukiz 2015	0	0	0	0
Nowoczesna 2015	4 (Lewica; PSL/KP; PiS x3)	5	5	(SLD; PiS; PSL; PO x2)

Komitet	Liczba i nazwa ugrupowań, które w kolejnych wyborach podjęły kwestię	Stopień wyjść	Stopień przyjęć	Liczba i nazwa ugrupowań, które powtórzyły kwestie
PiS 2015	1 (PSL/KP)	1	0	0
PO 2015	4 (PiS x2; Lewica; PSL/KP; Konfederacja)	5	1	PiS
PSL 2015	X	0	2	PO; SLD
PSL/KP 2019	X	X	3	PO; PiS; Nowoczesna
PiS 2019	X	X	5	PO; Nowoczesna
Lewica 2019	X	X	2	PO; Nowoczesna
Konfederacja 2019	X	X	1	PO
KO 2019	X	X	0	0

Źródło: opracowanie własne.

W świetle uzyskanych danych potencjalnie najbardziej wpływowym komitetem był LiD, ponieważ przed kolejnymi wyborami dwa komitety powtórzyły postulaty wyartykułowane wcześniej po raz pierwszy przez to ugrupowanie, a jeden potencjalnie „przejął” trzy kwestie przez nie podnoszone. Największą liczbę komitetów mógł zainspirować program PO z 2015 roku oraz Nowoczesnej. Wysoki stopień przyjęć i wyjść posiada Nowoczesna, która umieściła w swoim programie 5 zagadnień, przedstawionych w 2011 roku przez inne środowiska polityczne oraz tę samą liczbę kwestii, które następnie po raz pierwszy były podjęte przez inne komitety w 2019 roku. Czyni to z ugrupowania Ryszarda Petru potencjalnie istotnego „pośrednika” w rozpowszechnianiu idei związanych z mitygacją zmian klimatycznych i adaptacją do nich. W nieco innych proporcjach podobną rolę pełnił PiS 2007 oraz PO 2011. Są to ugrupowania istotne dla podtrzymywania i rozpowszechniania treści pro-klimatycznych. W 2019 roku największa liczba zaabsorbowanych postulatów charakteryzuje PiS, który powielał postulaty wyartykułowane wcześniej po raz pierwszy przez PO 2015 i Nowoczesną (w 2019 roku niewiadoma jest liczba komitetów, które w przyszłości mogą podjąć przedstawiane w tym roku kwestie). Analiza nie uwzględnia programów sprzed 2005 roku, więc niemożliwa do ustalenia jest liczba kwestii, które zostały potencjalnie „powtórzone” przez ugrupowania z tego roku. Jednak uwagę zwraca wysoki stopień „wyjść” Samoobrony RP oraz LPR, ugrupowań które nie miały charakteru prounijnego, z czym kojarzona jest polityka proklimatyczna, a jednak aktywnie formułowały

treści zgodne z ochroną klimatu. Treści te, z wyborów na wybory były absorbowane przez LiD, PO i PiS.

Podobny zabieg można przeprowadzić w odniesieniu do kwestii wymierzonych w politykę klimatyczną. Szczegółowe dane zamieszczono w tabeli 5.

Tabela 5. Potencjalna absorpcja postulatów anty-klimatycznych z wyborów na wybory

Komitet	Liczba i nazwa ugrupowań, które w kolejnych wyborach podjęły kwestię	Stopień wyjść	Stopień przyjęć	Liczba i nazwa ugrupowań, które prezentowały powtórzone kwestie
PO 2005	0	0	X	X
PiS 2005	1 (PO)	1	X	X
PSL 2005	0	0	X	X
Samobrona 2005	0	0	X	X
LPR 2005	1 (LiD)	1	X	X
SLD 2005	2 (PiS; PO)	2	X	X
LiD 2007	3 (PiS; PSL; PO x2)	4	1	1 (LPR)
PiS 2007	1 (PO)	1	1	1 (SLD)
PO 2007	0	0	2	2 (SLD; PiS)
PSL 2007	0	0	0	0
Ruch Palikota 2011	0	0	0	0
PiS 2011	3 (Nowoczesną; PSL; Kukiz`15 x2)	4	1	1 (LiD)
PO 2011	1 (Nowoczesna)	1	3	2 (PiS; LiD x2)
PSL 2011	2 (PiS; Nowoczesna)	2	1	1 (LiD)
SLD 2011	0	0	0	0
Kukiz 2015	1 (PiS)	1	2	1 (PiS x2)
Nowoczesna 2015	1 (Konfederacja)	1	3	3 (PO; PSL; PiS)
PiS 2015	0	0	1	1 (PSL)
PO 2015	0	0	0	0
PSL 2015	1 (PiS)	1	1	1 (PiS)
PSL/KP 2019	X	0	0	0
PiS 2019	X	0	2	1 (PSL)
Lewica 2019	X	0	0	0
Konfederacja 2019	X	0	1	1 (Nowoczesna)
KO 2019	X	0	0	0

Źródło: opracowanie własne.

W odniesieniu do sieci złożonej z postulatów zarówno celowo, jak i pobocznie wymierzonych w ochronę klimatu również widoczna jest rola LiD, przy czym środowisko lewicowe w późniejszym okresie traci na znaczeniu. Ważną rolę w sieci spełnia PiS 2011, który potencjalnie zainspirował trzy komitety, w tym środowisko Pawła Kukiza w odniesieniu do 2 kwestii. W tym przypadku również nie wyłaniają się wzorce, które można by sprowadzić do podziału lewica – prawica.

Współwystępowanie kwestii

Sieć jedno-modalną stworzono również na podstawie zestawienia powielających się w danym układzie postulatów (sieć zagadnienie – zagadnienie, wykluczająca pośredniczące w tym procesie komitety), co pozwala na określenie, które spośród współwystępujących podkategorii były ze sobą w całym badanym okresie najczęściej wspólnie przywoływane. Działanie to przeprowadzono najpierw dla całej sieci, uzyskując macierz kwadratową 32 rzędy x 32 kolumny, w której odnotowano 644 powiązania. Po przekształceniu danych z dwu-modalnych w jedno-modalne uzyskano również wartość powiązań (częstotliwość, z którą dane zagadnienie było powiązane z innym). Przy tej liczbie podmiotów oraz powiązań postać graficzna sieci nie jest czytelna, ale można wyróżnić najsilniej ze sobą powiązane elementy poprzez zastosowanie miary *core/periphery* (UCiNet)²³. W ten sposób za rdzeń sieci należy uznać postulaty: „ograniczenie emisji CO₂”, „rozwoju OZE”, „efektywności energetycznej”, „lesistości”, „transferu technologii”, „transportu zbiorowego”, „ograniczenia emisji z rolnictwa i żywności”, „zmniejszania presji turystyki”, „retencji” (grupa mitygacyjnych i adaptacyjnych) oraz „dalszego wykorzystania węgla”, „wsparcia przemysłów energochłonnych”, „wsparcia dla branży motoryzacyjnej, lotniczej i morskiej”, „budowy nowej infrastruktury transportowej”. W tym kontekście należy zauważyć, że w rdzeniu sieci znajduje się tylko jedna podkategoria z kategorii działań otwarcie wymierzonych w mitygację zmian klimatycznych. Najsilniej powiązaną triadę stanowią – „rozwój OZE”, „lesistość” oraz „retencja”, każda z tych kwestii występowała wspólnie w programach partii przynajmniej dziewięciokrotnie.

Wyodrębniając z ogółu kategorii te kwestie, które zaliczone były do podkategorii mitygacyjnych i adaptacyjnych można określić mapę polityki pro-klimatycznej wyłaniającą się z ogółu programów z lat 2005–2019. Biorąc pod

²³ Miara dopasowuje model rdzeń/periferia do sieci danych i identyfikuje, które podmioty należą do rdzenia, a którzy do periferii, poprzez wskazanie największej możliwej grupy najsilniej ze sobą skorelowanych podmiotów.

uwagę obecność w rdzeniu całej sieci części podkategorii z tej grupy nie jest zaskakujące wystąpienie jako najczęściej skorelowanych ze sobą „rozwoju OZE”, „efektywności energetycznej”, „lesistości”, „transferu technologii”; „transportu zbiorowego”, „retencja”²⁴.

W przypadku wyodrębnienia z sieci podkategorii należących do kategorii działań otwarcie (celowo) wymierzonych w zapobieganie zmianom klimatycznym oraz pośrednio negatywnie wpływającym na klimat, rdzeń sieci będą stanowiły: „dalsze wykorzystanie węgla”, „wsparcie dla przemysłów energochłonnych”, „budowa nowej infrastruktury drogowej” oraz „wsparcie dla branży motoryzacyjnej, lotniczej i morskiej”. Triadę w tym przypadku tworzą trzy pierwsze podkategorię.

Co interesujące, z postulatem „dalszego wykorzystania węgla” najczęściej współwystępowało zagadnienie „rozwoju OZE” (ośmiokrotnie). Jedynie w przypadku siedmiu komitetów w programie z określonego roku poparcie OZE nie było artykułowane wspólnie z „dalszym wykorzystaniem węgla” (PO – 2007, KO – 2019; PSL – 2007, 2015, PSL/KP 2019; SLD 2011, Lewica 2019). Odejście od spalania węgla w energetyce (nie znajdujące się w rdzeniu sieci) postulowane było jedynie przez dwa komitety w ostatnim roku wyborczym (Lewica 2019; KO 2019). W obu przypadkach postulatowi temu współtowarzyszył postulat rozwoju OZE. Oznacza to, że radykalną zmianę sposobu pozyskiwania energii, która jest przez klimatologów postrzegana jako pro-klimatyczna zaproponowały dwa wyżej wymienione komitety.

Podsumowanie

Stworzony klucz kategoryzacyjny daje możliwość określenia stosunku polskich partii politycznych do kwestii klimatycznych. Zaproponowany schemat kodowania, próbujący objąć również postulaty nieintencjonalnie wymierzone w ochronę klimatu, przy dużej dynamice zmian w tej sferze polityki, musi być modyfikowany. Za uniwersalny element klucza kategoryzacyjnego można uznać zagadnienia przypisane do kategorii mitygacyjnych i bezpośrednio wymierzonych w politykę klimatyczną. Postulaty np. dotyczące rozwoju lub wykluczenia poszczególnych sposobów pozyskiwania energii, jak również stosunek do propozycji energetyczno-klimatycznych UE są już – jak wykazało badanie – od kilku lat stałymi punktami programów partii politycznych.

Wyniki analizy programów komitetów wyborczych wskazują, że polskie ugrupowania polityczne zwiększają swoje zainteresowanie problematyką

²⁴ W tym przypadku triada będzie identyczna jak w sieci uwzględniającej ogół postulatów.

ochrony klimatu, od początku drugiej dekady XXI wieku. Liczba postulatów zawartych w programach partyjnych, które były uwzględnione w kluczu kategoryzacyjnym stopniowo wzrastała, przy czym za przełomowe można uznać wybory 2011 roku, gdy liczba przywołanych kwestii w stosunku do 2005 roku zwiększyła się ponad trzykrotnie.

W badanym okresie podstawowe miary DNA w odniesieniu do sieci pro- oraz anty-klimatycznych wskazują na zbliżanie się stanowisk ugrupowań politycznych, w przypadku pierwszej z wymienionych sieci oraz stopniową dekompozycję sieci anty-klimatycznej, która jest w 2019 roku znacznie mniej spójna niż cztery lata wcześniej. Porównanie powiązań komitetów wyborczych opartych o współpodzielanie relacji pro- i anty-klimatycznych w przypadku 2019 roku również wskazuje na większą spójność poglądów wszystkich partii w odniesieniu do postulatów z zakresu ochrony klimatu, niż tych których realizacja negatywnie wpływałaby na klimat. Triada pro-klimatyczna jest w przywołanym roku ośmiokrotnie silniejsza niż anty-klimatyczna, ponadto składa się w większym zakresie z postulatów mitygacyjnych (7) niż adaptacyjnych (1), podczas gdy anty-klimatyczna oparta jest jedynie o postulat zaliczony do pobocznie utrudniający przeciwdziałanie zmianom klimatu. W 2019 roku uwzględnienie w sieci jedynie postulatów mitygacyjnych nadal czyniłoby z niej strukturę składającą się z jednego komponentu, co nie wystąpi w przypadku utworzenia sieci w oparciu o postulaty jedynie intencjonalnie wymierzone w główne założenia polityki klimatycznej. W związku z powyższym należy uznać, że pierwsza hipoteza została zweryfikowana pozytywnie.

Analiza sieciowa umożliwia również określenie ewolucji poglądów klimatycznych komitetów wyborczych w ramach określonego środowiska politycznego. Ogółem, mimo wzrastającej liczby postulatów, żadne środowisko polityczne nie dokonało radykalnej zmiany prezentowanych poglądów z wyborów na wybory, co oznacza, że hipotezę drugą należy uznać za zweryfikowaną pozytywnie. Inne wyniki przyniesie rozdzielenie sieci na pro- i anty-klimatyczną. W przypadku pierwszej z wymienionych jedynie wszystkie postulaty PO i PSL będą w jakimś stopniu powiązane, w drugiej – tylko poglądy przedstawiane przez PiS przyjmą strukturę jednego komponentu, co oznacza, że partia Jarosława Kaczyńskiego jest najbardziej konsekwentna w ich ponawianiu. Na przeciwnym biegunie znajduje się w odniesieniu do sieci anty-klimatycznej PSL.

Ostatni wniosek dotyczący powiązań między komitetami wyborczymi, który można sformułować na podstawie analizy sieciowej odnosi się do „przyjmowania” postulatów po raz pierwszy przedstawionych przez określone środowisko w dwóch kolejnych cyklach wyborczych. Ogólnie można stwierdzić, że nie ma prostego wzorca w powielaniu określonych treści (zarówno pro- jak i anty-klimatycznych), środowisko lewicy absorbowało zarówno postulaty

wcześniej określane przez prawicę i centrum, a podobny proces przebiegał również w drugą stronę. W związku z powyższym hipoteza trzecia została zweryfikowana negatywnie.

Analiza struktury powiązania ze sobą postulatów pozwala na stwierdzenie, że najczęściej współwystępującymi zagadnieniami były te, które wpisują się w kategorię mitygacyjnych (8 postulatów), przy zaledwie jednym otwarciu wymierzonym w politykę klimatyczną. W triadzie postulatów pro-klimatycznych występują dwa postulaty mitygacyjne „rozwój OZE” oraz „lesistość”, natomiast w ramach trzech najsilniej powiązanych ze sobą stanowisk anty-klimatycznych znajdzie się tylko jedno zagadnienie, które kwalifikuje się do kategorii bezpośrednio wymierzonych w mitygacje zmian klimatu („dalsze wykorzystanie węgla”).

Koncepcje związane z polityką klimatyczną proponowane przez polskie komitety wyborcze ulegały w badanym okresie stopniowej modyfikacji. Widoczne jest większe zainteresowanie problematyką, stopniowe zbliżanie się stanowisk pro-klimatycznych i coraz mniejsza spójność partii w zakresie formułowania postulatów, które można określić jako wymierzone w ochronę klimatu. Nie jest to jednak zmiana radykalna, można ją określić jako ewolucyjną, polegającą na stopniowym uzupełnianiu programów o zagadnienia pro-klimatyczne. Na tym tle wyróżniają się komitety współtworzone przez PO oraz SLD, które nie tylko wycofały wsparcie dla pozyskiwania energii ze spalania węgla, ale w 2019 roku zapowiedziały chęć odejścia od tej metody produkcji energii. Analiza struktury po części potwierdza występującą również w innych państwach tendencję do występowania bloku ugrupowań centrowych i lewicowych – bardziej przychylnego kwestiom klimatycznym oraz identyfikujących się jako prawicowe, które są albo sceptyczne wobec najważniejszych działań pro-klimatycznych, bądź – jak PiS – dokonują modyfikacji uzupełniając swój program o zagadnienia pro-klimatyczne, bez wykluczenia najistotniejszych postulatów anty-klimatycznych.

Bibliografia

- Batorski D., Zdziarski M., *Analiza sieciowa i jej zastosowanie w badaniach organizacji i zarządzania*, «Problemy Zarządzania» 2009, nr 4.
- Četković S., Hagemann Ch., *Changing climate for populists? Examining the influence of radical-right political parties on low-carbon energy transitions in Western Europe*, «Energy Research & Social Science» 2020, vol. 66.
- Faust K., Wasserman S., *Social Network Analysis. Methods and Applications*, Cambridge 2007.
- Gao Y., Gao X., Zhang X., *The 2°C Global Temperature Target and the Evolution of the Long-Term Goal of Addressing Climate Change – From the United Nations Framework Convention on Climate Change to the Paris Agreement*, «Engineering» 2017, t. 3, nr 2.
- Ghinoia S., De Vita R., Silvestri F., *Local policymakers' attitudes towards climate change: A multi-method case study*, «Social Networks» 2021, September.

- Grabowska M., *Podział postkomunistyczny do ponownego przeanalizowania. Teoria – historia – struktura społeczna*, «Studia Socjologiczno-Polityczne. Nowa Seria» 2021, nr 1.
- Hanneman R., Riddle M., *Introduction to social network methods*, http://faculty.ucr.edu/~hanneman/nettext/Introduction_to_Social_Network_Methods.pdf (15.11.2022).
- Hess D., Renner M., *Conservative political parties and energy transitions in Europe: Opposition to climate mitigation policies*, «Renewable and Sustainable Energy Reviews» 2019, vol. 104.
- Kadushin C., *Understanding Social Networks. Theories, Concepts and Findings*, Oxford 2012.
- Kamprowski R., *Polityka energetyczna w programach największych polskich partii politycznych w wyborach parlamentarnych w 2019 roku*, «Środkowoeuropejskie Studia Polityczne» 2021, nr 1.
- Karaczun Z., *Polska polityka klimatyczna. Próba analizy*, «Studia Biura Analiz Sejmowych» 2012, nr 1.
- Kochanek E., *Evaluation of Energy Transition Scenarios in Poland*, «Energies» 2021, vol. 14.
- Leifeld P., *Discourse Network Analysis. Policy Debates as Dynamic Networks*, [w:] J.N. Victor, A.H. Montgomery, M. Lubell (red.), *The Oxford Handbook of Political Networks*, Oxford 2018.
- Mrozowska S., Wendt J.A., Tomaszewski K., *The Challenges of Poland's Energy Transition*, «Energies» 2021, vol. 14.
- Oberthür S., Dupont C., *The Council, the European Council and International Climate Policy. From Symbolic Leadership to Leadership by Example*, [w:] R. Wurzel, J. Connelly (red.), *The European Union as a Leader in International Climate Change Politics*, London–Nowy Jork 2010.
- Papp Z., *Environmental attitudes, environmental problems and party choice. A large-N comparative study*, «Political Geography» 2022, vol. 97, nr 2.
- Schmid N., *A comparative and dynamic analysis of political party positions on energy technologies*, «Environmental Innovation and Societal Transitions» 2021, nr 39.
- Siwior P., *Prawo klimatyczne i polityka klimatyczna UE – rozwój i przyszłe kierunki*, [w:] A. Borek (red.), *Adaptacja do zmian klimatu w unijnej i polskiej polityce klimatycznej oraz prawie klimatycznym*, Warszawa 2021.
- Wellman B., *Structural Analysis: From Method and Metaphor to Substance*, [w:] B. Wellman, S.D. Berkowitz (red.), *Social Structures: a Network Approach*, Nowy Jork 1988.
- Woźniak W., *Programy polskich partii politycznych jako materiał empiryczny w badaniach dyskursu politycznego*, «Środkowoeuropejskie Studia Polityczne» 2017, nr 2.